

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلسی درس‌هایی از مکتب اسلام

(زمینه‌های شکل‌گیری و تأثیرگذاری

بر فضای سیاسی و اجتماعی قبل و بعد از انقلاب)

نویسنده:

زهرا داودخانی

سرشناسه	: داودخانی، زهرا، ۱۳۶۳-
عنوان و نام پدیدآور	: مجله‌ی درس‌هایی از مکتب اسلام/ نویسنده زهرا داودخانی.
مشخصات نشر	: قم : بخشایش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۴ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۲-۳۶۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: مکتب اسلام (ماهنامه)
موضوع	: اسلام - نشریات ادواری
موضوع	: Islam - Periodicals
موضوع	: راه و رسم زندگی (اسلام) - نشریات ادواری
موضوع	: Conduct of life -- *Religious aspects -- Islam-- Periodicals
موضوع	: اسلام - تجدید حیات فکری - نشریات ادواری
موضوع	: Islamic renewal -- Periodicals
رده بندی کنگره	: BP۲/۱
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۰۵
شماره کتابخانه ملی	: ۵۹۲۰۵۶۷

قم، خیابان صفائیه، کوچه بیگدلی، پلاک ۱۴۳
 تلفن: ۳۷۷۴۹۰۹۹ و ۳۷۷۳۷۵۸۳ - ۰۲۵

مجله‌ی درس‌هایی از مکتب اسلام

نویسنده: زهرا داودخانی

ناشر: بخشایش

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

تقدیم به:

ارواح طیبه شهدای نهضت حسینی روح‌الله، که در سال‌های سیاه طاغوت

برای تحقق آرمان حکومت علوی اسلامی، جان دادند و به روح پدرم و تقدیم

به مادرم و همچنین استاد ارجمند دکتر حسن زندیه

www.ketabonline.ir

فهرست مطالب

۸	مقدمه:
۱۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۱۲	نشریات مذهبی:
۱۲	انقلاب اسلامی:
۱۳	اهمیت موضوع
۱۴	فصل دوم: قلمرو سازماندهی
۱۵	قلمرو پژوهش (زمانی، مکانی، موضوعی):
۲۰	فصل سوم: تاریخچه مجله مکتب اسلام
۲۱	تاریخچه مجله مکتب اسلام
۲۴	الف) اعضای هیئت تحریریه و نویسندگان مجله مکتب اسلام
۲۶	حجت الاسلام والمسلمین علی دوانی و مجله مکتب اسلام
۲۸	آیت الله العظمی مکارم شیرازی و مجله مکتب اسلام:
۳۳	آیت الله العظمی جعفر سبحانی و مجله مکتب اسلام:
۳۵	امام سید موسی صدر و مجله مکتب اسلام
۳۸	آقای واعظزاده خراسانی و مجله مکتب اسلام:
۳۸	نظر آیت الله بروجردی نسبت به مجله مکتب اسلام:
۳۹	ب) تأسیس مجله مکتب اسلام:
۴۶	جایگاه و نفوذ و فراگیری مجله مکتب اسلام:
۴۸	تیراژ و امتیاز مجله مکتب اسلام
۵۰	توزیع مجله مکتب اسلام:
۵۱	استقلال مجله مکتب اسلام:
۵۲	مواضع انتقادی و معترضان مجله مکتب اسلام در برابر حکومت وقت:
۵۶	توقیف‌های مکرر مجله مکتب اسلام:
۵۷	اساسنامه مکتب اسلام:
۵۹	ج) ارکان اصلی نشریه:

- ۶۱ (چ) مقالات و نویسندگان مجله‌ی مکتب اسلام: ۶۱
- ۶۱ مفاخر اسلام، سید رضی، حجت‌الاسلام علی دوانی: ۶۱
- ۶۲ محیط و فرهنگ باید اصلاح شود، آقای محمد کلانی: ۶۲
- ۶۳ تربیت جنین، حسین نوری: ۶۳
- ۶۵ تربیت و تکامل، سید مرتضی جزائری، ۱۳۳۷: ۶۵
- ۶۷ عرب قبل از اسلام، آقای جعفر سبحانی، ۱۳۳۷: ۶۷
- ۶۹ مکتب اسلام و مطبوعات، سید عبدالکریم هاشمی نژاد: ۶۹
- ۷۱ الجزایر، سید هادی خسروشاهی ۱۳۴۰ ۷۱
- ۷۲ حکومت جهانی اسلام، محمد شبستری: ۷۲
- ۷۳ ابزار پیشرفت، آقای محمدجواد باهنر، ۱۳۴۰ ۷۳
- ۷۴ اقتصاد در مکتب اسلام، سید موسی صدر: ۷۴
- برخی شماره‌های سلسله مقالات، «سیری در نهج‌البلاغه»، مرتضی مطهری، درس‌هایی از
مکتب اسلام ۷۵
- ۷۷ فرجام کار عیسی علیه السلام حجت‌الاسلام فرج‌الله فرج‌اللهی: ۷۷
- ۷۸ بازگشت به قرآن، آقای محمود حکیمی، ۱۳۹۱: ۷۸
- ۸۰ یک تحول فکری بزرگ در علوم اسلامی، محمدالدین محلاتی: ۸۰
- ۸۳ جمع‌بندی از فصل سوم: ۸۳
- فصل چهارم: مصاحبه‌ها و خاطرات نویسندگان مجله‌ی مکتب اسلام** ۸۴
- الف) مصاحبه‌ها و خاطرات نویسندگان مجله‌ی مکتب اسلام ۸۵
- ۸۵ گفتگو با حجت‌الاسلام والمسلمین سید هادی خسروشاهی: ۸۵
- ۹۴ گفتگو با آیت‌الله‌العظمی احمد بهشتی: ۹۴
- ۹۶ گفتگو با حجت‌الاسلام والمسلمین حسین حقانی زنجانی: ۹۶
- ۹۷ خاطراتی از حجت‌الاسلام والمسلمین علی دوانی: ۹۷
- ۹۸ خاطراتی از استاد محمود حکیمی از سال‌های همکاری با مجله‌ی: ۹۸
- ۱۰۲ گفتگو با حجت‌الاسلام یعقوب جعفری: ۱۰۲
- ۱۰۵ گفتگو با حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی پیشوایی: ۱۰۵
- ۱۰۹ گفتگو با حجت‌الاسلام والمسلمین علی‌اکبر حسینی: ۱۰۹

- گفتگو با حجت‌الاسلام کامل خیرخواه: ۱۱۰
- گفتگو با دکتر مرتضی اشرفی فرزند دکتر منصور اشرفی: ۱۱۳
- مصاحبه نگارنده با حجت‌الاسلام والمسلمین فرج‌الله فرج‌اللهی: ۱۱۵
- بیانات حجت‌الاسلام علی اصغر حق سرشت: ۱۲۳
- گفتگو با آقای غلام‌رضا گلی زواره: ۱۲۴
- بیانات حضرت آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی: ۱۲۶
- بیانات حضرت آیت‌الله‌العظمی جعفر سبحانی: ۱۲۸
- جمع‌بندی فصل چهارم: ۱۲۹
- فصل پنجم: رویکردهای مجله‌ی مکتب‌اسلام در دو بعد (سیاسی - اجتماعی) ۱۳۰**
- الف) رویکردهای اجتماعی: ۱۳۱
- آیا آزادی هم حدودی دارد؟ محمدجواد باهنر: ۱۳۱
- نغمه‌ی استعمار، نویسنده: ۱۳۴
- اسلام در زندگی: ۱۳۸
- غوغای فساد، نویسنده: ۱۴۰
- اختیار طلاق، نویسنده محمدجواد باهنر: ۱۴۱
- دامنه آزادی در اسلام نویسنده محمدجواد باهنر: ۱۴۳
- رسوایی مطبوعات، نویسنده: آقای ناصر مکارم شیرازی: ۱۴۴
- ب) رویکردهای سیاسی: ۱۴۵
- مکتب اسلام و مطبوعات، نویسنده: سید عبدالکریم هاشمی نژاد: ۱۴۵
- قاله‌ی (خون‌هایی که همیشه می‌جوشد)، نویسنده: ناصر مکارم شیرازی: ۱۴۸
- مجله‌ی مکتب اسلام و انقلاب ملی عراق، نویسنده: س. هدی: ۱۴۹
- جایگاه و توزیع و تأثیرگذاری امروز مجله‌ی مکتب اسلام: ۱۵۰
- علل خنثی‌سازی تأثیر مجله‌ی مکتب اسلام بعد انقلاب اسلامی: ۱۵۲
- چالش‌های خانواده و مشکلات تربیتی فرزندان، اسماعیل نساجی: ۱۵۵
- مقاله‌ی بانگ بیدارباش! آیت‌الله مکارم شیرازی: ۱۵۶
- نقش اخلاق در حل مشکلات اقتصادی، داود الهامی: ۱۵۸
- مجله مکتب اسلام و مسائل بهداشتی و پزشکی: ۱۶۰

- ۱۶۱ مجله مکتب اسلام و وابستگی به الكل، دکتر مرتضی و منصور اشرفی:
- ۱۶۲ بهداشت دهان و دندان، دکتر منصور اشرفی :
- ۱۶۳ رویکردهای سیاسی:
- ۱۶۳ اهانت به آزادی؛ نویسنده(-): ۴-۱۰.....
- ۱۶۵ تجلی باشکوه اراده‌ی مردم، نویسنده:
- ۱۶۵ خاطره‌ی دو روز تاریخی، نویسنده(-):
- ۱۶۷ فلسطین بعد عرفات، مهدی پیشوایی:
- ۱۶۷ شیوه حکومت اسلامی، نویسنده: آیت‌الله العظمی جعفر سبحانی:
- ۱۷۰ عراق و وطن مرموز تجزیه طلبانه، نویسنده: مهدی پیشوایی.....
- مجله‌ی مکتب اسلام و حلقه‌های جدید از سریال شوم اهانت آمیز به پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم
- ۱۷۱ مهدی پیشوایی.....
- ۱۷۳ تحول در حوزه علمیه قم:
- ۱۷۸ یک بستر اجتماعی در نهضت امام خمینی رحمته الله علیه
- ۱۷۹ نقد رژیم پهلوی و پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷:
- ۱۸۳ مسئولیت همگانی.....
- ۱۸۴ حاکمیت شریعت الهی.....
- ۱۸۵ جمع‌بندی فصل پنجم:
- ۱۹۶ مقایسه مقالات قبل و بعد انقلاب اسلامی:
- ۱۹۷ نتیجه‌گیری:
- ۲۰۷ توضیحاتی در خصوص جدول:
- ۲۳۳ بیوگرافی چندتن از شخصیت‌های مکتب اسلام.....
- ۲۵۰ منابع و مأخذ:
- ۲۵۰ کتاب:
- ۲۵۳ مجلات:
- ۲۵۴ سایت اینترنتی:

مقدمه:

مطبوعات دینی پس از شهریور ۱۳۲۰ ابتدا در تهران، توسط شماری از روحانیون و متدینین غیرروحانی انتشار یافت، در آن زمان طلبه‌های حوزه‌ی علمیه قم با عنوان دانشجویان علوم دینی بودند که مقالات آنان در مطبوعات دینی به چاپ می‌رسید. این وضعیت از سال ۱۳۳۰ به بعد دگرگون شد. تنها با انتشار مجله‌ی مکتب اسلام بود که از درون حوزه حرکتی برای انتشار یک مجله‌ی دینی آغاز شد. پس از تجربه (نشریه سودمند حکمت)^۱ که مدیریت آن به دست فضلالی روحانی نبود، نخستین قدم مستقل برای انتشار یک مجله‌ی دینی با تأسیس مجله‌ی مکتب اسلام در زمان حیات آیت‌الله‌العظمی بروجردی برداشته شد. نخستین شماره آن در (آذرماه سال ۱۳۳۷) با عنوان درس‌هایی از مکتب اسلام انتشار یافت و هدف مجله تبلیغ اسلام و تشیع بود. در زمان وقت روزنامه‌ها

۱. حجت‌الاسلام خسروشاهی مطرح کردند: «قبل از تأسیس و انتشار مجله ماهنامه «درس‌هایی از مکتب اسلام» که بعدها به نام «مکتب اسلام» معروف شد از سوی جمعی از فضلالی حوزه علمیه قم و با پشتیبانی مادی و معنوی مرجعیت شیعه، در شهرستان قم چندین نشریه اعمال مجله و هفته‌نامه، منتشر می‌گردید که البته هیچ‌کدام از آن‌ها وابسته رسمی به حوزه علمیه قم نبودند. اولین نشریه که در حوزه علمیه قم به نام «همایون» بود. از حوزه بودند، ولی آن نشریات ارگان حوزه علمیه قلم‌شمار نمی‌آمدند. از جمله آن‌ها مجله ماهانه «همایون» بود. از دیگر نشریاتی که قبل از مجله مکتب اسلام در قم منتشر می‌شد مجله «مجموعه حکمت» بود که نخست به‌طور «دو هفته‌ی» و سپس به شکل «ماهانه» منتشر می‌شد. آغاز انتشار مجله دو هفته‌ی «مجموعه حکمت» به سال ۱۳۳۱ برمی‌گردد که من از «تبریز» - و در ۱۵ سالگی - مشرف به آن شده بودم و گهگاهی مقالاتی کوتاه و با امضای مستعار «س. ه. تبریزی» بر آن می‌فرستادم که چاپ می‌شد. اما نویسندگان اصلی این مجموعه در واقع فضلالی معروف حوزه علمیه قم بودند. «مجموعه حکمت» از سوی برادران برقی، منتشر می‌گردید. خاندان برقی، از سادات معروف و عریق قم هستند. ناشران مجله از این سلسله جلیه بودند. این برادران عبارت بودند از: سید فخرالدین برقی، سید یحیی برقی، سید صدرالدین برقی، سید ناصر برقی. این برادران در برابر بزرگ و معروف قم مرکز توزیع کتاب و لوازم‌التحریر فروشی داشتند و به موازات آن، یک چاپخانه‌ای تاسیس کرده بودند به نام «چاپخانه حکمت» بود. اغلب نویسندگان مجله، فضلالی معروف آن زمان حوزه علمیه قم بودند که بعدها از اساتید و علما و مراجع و آیات محسوب شدند. اسامی بعضی از آن‌ها که در شماره‌های مختلف مجله آمده عبارت بود از: ابوالقاسم دانش آشتیانی، سید ناصرالدین آرام (مسئول کتابخانه آستانه مقدسه قم) - شیخ مجتبی عراقی - شیخ ابوالفضل زاهدی قمی، شیخ مرتضی مطهری، ناصر مکارم شیرازی، محمد واعظ‌زاده فراغ، جعفر سبحانی، حسین نوری، علی دوانی، محمد یزدی، حیدر علی قلمداران و اینجاناب (سید هادی خسروشاهی - از تبریز)... که اتفاقاً اغلب آقایان هم، با توجه به شرایط حاکم بر حوزه، از نام مستعار استفاده می‌کردند! (سایت اینترنتی: www.tarikh.ir)

و نشریات زیاد و مختلفی در کشور منتشر می‌شد. اکثریت قریب به اتفاق آن‌ها نشریات مبتذل و ضد اسلامی و گمراه‌کننده بودند. حوزه علمیه قم فاقد یک‌زبان گویا و نشریه‌ای منظم بود که بتواند تعلیمات دینی را تبلیغ کند و در برابر حملات مطبوعات دیگر ایستادگی نماید و نیز در مقابل وسوسه‌ها و نیش قلم‌های مسموم آن روز، جواب‌گویی و شبهه‌زدایی کند بدین ترتیب با انتشار این نشریه‌ی مهم دینی حوزه‌ی علمیه دارای یک‌زبان گویا گشت.

در سال‌های (۱۳۳۲-۳۴۰ ه.ش)، ضرورت همکاری بیش از پیش روحانیت حوزه‌ها و دانشگاهیان در زمینه‌های فکری اجتماعی و مبارزاتی احساس می‌شد و چون فعالیت‌های وسیع امکان‌پذیر نبود، یک نهضت نسبتاً گسترده خودجوش در تهران و غالب شهرستان‌ها در میان مبارزین و جوانان مسلمان برای تأسیس انجمن‌ها و هیئت‌ها و مؤسسات اسلامی و ملی به راه افتاد و مؤسسات مطبوعاتی فعال به وجود آمدند در این سال‌ها نوگرایی دینی در جهت حفظ اصالت دین از سوی روحانیت و مطبوعات دینی وسعت گرفت.

طبیعی بود که آموزه‌های اسلامی می‌توانست پشتوانه‌ای برای تقویت جریان اسلام اجتماعی و سیاسی باشد نمونه‌ی آن مقاله‌ی محمدجواد باهنر تحت عنوان آزادی در اسلام بود. مجله مکتب اسلام تلاشی بود برای طرح و بررسی مسائلی که هر یک از آن می‌توانست مبنای زندگی در جامعه قرار بگیرد و تبیین راه و رسم زندگی آحاد مردم با آرمان‌های اسلامی که خط‌مشی، آن توسط بزرگان و عالمان دین ترسیم می‌شد. این تلاش که از سر اخلاص، تعهد و تعبد بود، زود به ثمر نشست و با تأیید مرجعیت وقت، حضرت آیت‌الله‌العظمی بروجرودی زود فراگیر شد و این جریان با رحلت ایشان دگرگون شد. و نگاهی جدید به دین و سیاست و مرجعیت در ایران می‌شد. و با اقدامات عمومی‌تر برای گسترش دین و تبلیغ مسائل دینی در مقابل فعالیت‌های تجدیدطلبانه رژیم پهلوی، صورت جدی‌تری به خود گرفت.

درواقع مجله‌ی مکتب اسلام با تقویت باورهای دینی و باهدف مبارزه در مقابل جهل و ترویج مکتب‌های الحادی و عقاید باطل قد علم کرد و با برهان و استدلال

بطلان آن را به اثبات رساند و نسبت به پدیده شوم آن هشدار داد و متدینین را به وظیفه خودآگاه ساخت. این نشریه از جایگاه مردمی و مذهبی والایی برخوردار بود و بخش‌ها و ستون‌های مجله‌ی مکتب اسلام غیر از مقاله‌هایی که بانام نویسندگان آن‌ها چاپ می‌شد؛ صفحات دیگری هم داشت و از سوی هیئت تحریریه تنظیم می‌شد و بدون نام و عبارت بود از: سرمقاله، سیری در مطبوعات، اخبار جهان اسلام، و پاسخ به سؤالات از سرمقاله‌ها اختصاص یافته به مسائل مهم معمولاً بسیار قوی و استوار و شیوا نوشته می‌شد و بسیار تأثیرگذار بود و مورد استقبال خوانندگان بود. به نظر نگارنده به دلیل امنیت، سیاست، مخالفت و ترس شدید شاه با این مجله بوده است.

مجله‌ی مکتب اسلام، تلاشی بود که پشتوانه علمی، اخلاقی، دینی، فضلا و بزرگان دین و امروز مرجعیت سرمایه اصلی آن بود. این مجله آرمان‌گرا، کانون گسترده فرهنگ اسلامی در سطح بین‌المللی بود که بنیان آن بر اساس تقوا استوار گشته و پاسدار اسلام ناب محمدی محسوب می‌شد و مقاله‌های مجله که رژیم آن‌ها را سیاسی قلمداد می‌کرد ولی چنانچه از نامش پیداست مجله دینی- فرهنگی بوده که بر اوضاع سیاسی و اجتماعی تأثیر گذاشت و کوشید تا اندیشه‌های نوین مذهبی در قم را که مفاثر از جریان‌های نوگرایی اسلامی در تهران پدید آمده بود، به مشتاقان عرضه کند.

مجله‌ی مکتب اسلام با روشنگری‌ها و تبیین آموزه‌های دینی در جامعه و بیان حقایق شریعت و جلوگیری از تفرقه میان مذاهب و آگاه ساختن مردم و شناساندن هویت دینی آن‌ها در حادثه مهم سیاسی کشور (پیروزی انقلاب اسلامی) نقش به‌سزایی را ایفا نمود. پژوهشگر در پژوهش حاضر تأثیر مجله‌ی مکتب اسلام را در دو بعد سیاسی- اجتماعی در قبل و بعد از انقلاب بررسی می‌کند و مسئله اصلی این پژوهش این است که با پرداختن به نشریه مذهبی درس‌هایی از مکتب اسلام به لحاظ نظری و تئوریک چه نقشی در فرآیند شکل‌گیری انقلاب اسلامی و استحکام و استقرار آن ایفا نمود.